

ФОРМИ ТА ВИДИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ІНШИМИ УЧАСНИКАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

FORMS AND TYPES OF COOPERATION OF AN INVESTIGATOR AND THE OTHER PARTICIPANTS OF CRIMINAL PROCEEDING

Шпитко О.В.,

ад'юнкта кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Автором визначені форми взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження. З'ясовано, що найбільш популярним є поділ на процесуальні та організаційні форми. Встановлено, що під процесуальними слід розуміти передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими законодавчими актами форми взаємодії та правової компетенції її суб'єктів, наприклад, це стосується проведення слідчих (розшукових) дій, прийняття процесуальних рішень, обрання заходів забезпечення кримінального провадження тощо. Визначені організаційні форми взаємодії – взаємозв'язок слідчого з іншими учасниками кримінального провадження, який регламентований нормами відомчих та підзаконних нормативно-правових актів, наприклад, створення слідчо-оперативних груп, планування розслідування, виконання доручень слідчого, обговорення стану досудового розслідування, вирішення питань щодо необхідності залучення спеціалістів та фахівців тощо. Проаналізовано думки вчених-процесуалістів та нормативні джерела із зазначеного питання. Наголошено на спільних правових позиціях у дослідженнях вчених, а також виявлені характерні особливості, якими думки вчених різняться між собою. Обґрунтовано авторську позицію стосовно досліджуваних аспектів. Сформовано критерії класифікації та здійснено поділ на види взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження. Доведено думку про те, що слідчому необхідно своєчасно визначити форму організаційно-управлінської структури взаємодії, виходячи із конкретно взятої слідчої ситуації, для чого слід сформулювати чіткі та конкретні завдання перед усіма суб'єктами взаємодії, узгодити планування, яке повинно визначати характер спільних і узгоджених дій, їх послідовність, зв'язок і строк проведення, а також правильно розподілити обов'язки відповідно до правової компетенції та функцій суб'єктів взаємодії. Підтверджено положення, висловлені вітчизняними науковцями та фахівцями у галузі кримінальної юстиції, про необхідність налагодження процесу постійного обміну інформацією та забезпечення дотримання таємниці досудового розслідування.

Ключові слова: взаємодія, слідчий, форми взаємодії, кримінальне провадження, види взаємодії, процесуальні, організаційні.

The author identifies forms of interaction of the investigator with other participants in criminal proceedings. It is found that the most popular is the division into procedural and organizational forms. It is established that the procedural should be understood as provided for by the Criminal Procedure Code of Ukraine and other legislative acts of the form of interaction and legal competence of its subjects, for example, it concerns conducting investigative (investigative) actions, making procedural decisions, choosing measures to ensure criminal proceedings, etc. Defined organizational forms of interaction - the relationship of the investigator with other participants in criminal proceedings, which is regulated by the norms of departmental and subordinate legal acts, for example, the creation of investigative teams, the planning of investigations, the execution of investigator's orders, discussing the status of pre-trial investigation, resolving issues of need involvement of specialists and specialists, etc. Opinions of procedural scientists and normative sources on this issue are analyzed. Emphasis is placed on common legal positions in the research of scientists, as well as the distinctive features that distinguish the opinions of scientists. The author's position regarding the investigated aspects is substantiated. The classification criteria have been formed and the types of interaction of the investigator with other participants in criminal proceedings have been divided. It is argued that the investigator needs to determine in a timely manner the form of organizational and management structure of interaction, based on the specific investigative situation, for which it is necessary to formulate clear and specific tasks in front of all subjects of interaction, to agree planning that should determine the nature of joint and concerted actions, their sequence, relationship and timing, and properly allocate responsibilities according to the legal competence and functions of the actors involved. Provisions made by domestic scientists and experts in the field of criminal justice were confirmed that the process of continuous exchange of information and ensuring the confidentiality of the pre-trial investigation were necessary.

Key words: interaction, investigator, forms of interaction, criminal proceedings, types of interaction, procedural, organizational.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У науці кримінального процесу є різні погляди на тлумачення поняття «взаємодії слідчого з іншими учасниками у кримінальному провадженні». Ще за часів КПК 1960 року і колишньої міліції взаємодія відіграла ключову роль у розкритті та розслідуванні злочинів в умовах нового

КПК 2012 року це питання заслуговує ще більшої уваги, адже на цей час воно залишається остаточно не врегульованим на законодавчому чи підзаконному рівні і потребує більш якісної деталізації у відомчих та міжвідомчих нормативно-правових актах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї теми. Питанню тлумачення поняття «взаємодії учасників у кримінальному провадженні» присвятили

свої праці такі науковці та вчені-процесуалісти, як О.М. Бандурка, Р.С. Белкін, В.М. Горшеньов, О.В. Гриза, А.Я. Дубинський, В.В. Иванов, М.І. Кондаков, В.М. Круглий, В.М. Малюга, Д.М. Мірковець, М.М. Почтовий, В.Д. Пчолкін, С.В. Слінько, В.М. Стратонов, О.Ю. Татаров, В.І. Фаринник, М.С. Цуцкідзе, І.Б. Шахов, А.В. Шевчишен та інші.

Метою статті є визначення форм та виокремлення видів взаємодії слідчого з іншими учасниками у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Взаємодія слідчого з іншими учасниками кримінального провадження – це спільна діяльність суб'єктів кримінального провадження з керівною організуючою роллю слідчого, спрямована на реалізацію завдань кримінального судочинства, узгоджена за змістом, метою, місцем та часом, за умови ефективного використання наявних правових засобів та механізмів.

Така діяльність характеризується такими особливостями: нормативною урегульованістю; узгодженістю дій за метою, місцем, часом, засобами та змістом; спрямованістю діяльності суб'єктів на вирішення конкретних завдань розслідування, які зумовлюються характером слідчої ситуації, що склалася за відповідних умов; специфічністю повноважень та урахуванням методів і засобів, властивих суб'єктам.

Співробітництво слідчого з працівниками забезпечує більш високий рівень організації роботи з розслідування злочинів. У юридичній літературі переважає думка щодо поділу форм взаємодії на процесуальні та непроцесуальні (організаційні).

Так, наприклад, А.К. Звирибуль, Л.П. Макушненко та В.М. Петренко виокремлюють «процесуальні і організаційно-службові форми взаємодії» [1]. Н.С. Тюрін наголошує на розмежуванні форм взаємодії на процесуальні та організаційні [2, 67–68]. Н.П. Черняк зазначає, що за результатами узагальнення слідчої практики найбільш розповсюдженими формами взаємодії слідчих та інших підрозділів ОВС при розкритті та розслідуванні злочинів є процесуальні та організаційні (непроцесуальні) [3]. А.С. Омеляненко поділяє форми взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження на процесуальні і непроцесуальні [4]. М.В. Багрій вважає, що форми взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів можна поділити на нормативно-правові (формальні, процесуальні) та організаційно-тактичні (неформальні, непроцесуальні) [5, с. 318–319].

Більш суперечливими є думки вчених щодо змісту процесуальних та організаційних форм взаємодії. На цей час відсутня однозначність у питанні віднесення тих чи інших дій, заходів і рішень у кримінальному провадженні до розряду процесуальних та організаційних.

Перша група науковців (Н.П. Черняк, А.С. Омеляненко) наполягає, що процесуальні форми взаємодії є тим видом кримінальних процесуальних відносин,

які регламентовані чинним законодавством, тобто засновані на положеннях Кримінального процесуального кодексу України способи спільної діяльності слідчого з іншими учасниками кримінального провадження з метою розслідування вчиненого злочину. Так, наприклад, ч. 2 ст. 38 КПК України передбачено створення слідчих груп, в п.3 ч.2. ст. 40 КПК України передбачено, що слідчий уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам. Серед організаційних форм взаємодії виділяють: 1) взаємний обмін інформацією; 2) інформування про отримані відомості в односторонньому порядку; 3) спільний аналіз отриманої інформації; 4) планування слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів; 5) взаємодія у реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності; 6) спільна робота в складі слідчо-оперативної групи; 7) проведення спільних службових нарад з актуальних проблем взаємодії; 8) обговорення результатів спільних дій; 9) підведення підсумків з метою усунення недоліків та підвищення ефективності здійснення взаємодії у майбутньому; 10) залучення і консультація спеціаліста; 11) спільне використання науково-технічних засобів, криміналістичних та оперативно-довідкових об'єктів тощо [3; 4].

Друга група науковців (Н.С. Тюрін, М.В. Багрій) зазначає, що відмінністю вказаних форм є те, що процесуальні форми взаємодії засновані на нормах Кримінального процесуального кодексу, а організаційні є способи зв'язку між слідчим і працівниками уповноважених оперативних підрозділів.

Процесуальна форма взаємодії стосується питань: передачі слідчому матеріалів про виявлені шляхом проведення оперативно-розшукових заходів ознаки кримінального правопорушення; проведення слідчим процесуальних дій одночасно зі здійсненням оперативними підрозділами оперативних заходів; проведення оперативно-розшукових заходів у провадженні, в якому не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; виконання доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; здійснення заходів щодо встановлення особи підозрюваного (розшуку) після зупинення досудового розслідування; привід підозрюваного, свідка [2, с. 68; 5].

Процесуальні форми взаємодії є діяльністю, заснованою на нормах кримінального процесуального закону, а не на положеннях інших нормативно-правових актів, що регламентують питання взаємодії слідчого з уповноваженими оперативними підрозділами, які повинні розглядатися як організаційні форми, що мають правову основу. Накази та інструкції не є джерелами кримінального процесуального права, у зв'язку з чим вони не можуть регламентувати кримінальне провадження в Україні, у тому числі і з питань способів співробітництва вказаних суб'єктів, однак вони можуть встановлювати способи зв'язку між ними.

Друга форма взаємодії полягає у безпосередній реалізації функціональних обов'язків слідчих

та оперативних працівників у процесі розслідування злочинів. Вона не має процесуального характеру й зазвичай регулюється відомчими нормативними актами, які передбачають організаційні та тактичні заходи, спрямовані на забезпечення узгодженої та цілеспрямованої діяльності співробітників у межах кримінального судочинства. Серед організаційно-тактичних форм взаємодії виділяють: створення слідчо-оперативної групи; використання слідчим результатів оперативно-розшукової діяльності у процесі побудови версій у кримінальному провадженні; спільне планування роботи з розкриття та розслідування кримінального правопорушення; інструктаж оперативних працівників, безпосередньо задіяних у слідчих (розшукових) діях і тактичних комбінаціях чи операціях; взаємний обмін інформацією [2, с. 68; 5].

Ми підтримуємо позицію другої групи науковців і вважаємо, що процесуальною формою взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження має вважатися діяльність, яка ґрунтується на положеннях Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів. У разі розгляду питання про зовнішню взаємодію, наприклад, слідчого Державного бюро розслідувань з оперативним підрозділом служби безпеки України, учасники такої спільної діяльності повинні мати правові підстави для своєї співпраці. Відомчі ж акти МВС України, якими досить якісно регламентуються питання взаємодії у кримінальному провадженні, на жаль, не мають жодної юридичної сили у форматі окресленої нами зовнішньої взаємодії суб'єктів різних правоохоронних органів.

У той же час аналіз відомчих нормативних актів дозволив визначити організаційні форми взаємодії працівників різних органів та підрозділів поліції у кримінальному провадженні. Це, зокрема:

1) під час направлення та виїзду СОГ на місце пригоди;

2) проведення першочергових заходів: 2.1) переслідування і затримання правопорушників за слідами або указаними потерпілими і очевидцями напрямками переміщення правопорушника або за результатами роботи службового собаки, організація загорджувальних заходів, у тому числі в місцях можливого перебування або появи правопорушників; 2.2) проведення розшукових заходів у місцях перебування осіб, схильних до вчинення правопорушень (у тому числі збуту викраденого майна); 2.3) виявлення свідків та очевидців події, опитування (у разі внесення відомостей в ЄРДР – допит) з цією метою осіб, які проживають або працюють поблизу місця вчиненого діяння, а також осіб, які могли перебувати на можливих шляхах руху правопорушника до та від місця події; 2.4) установлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, що обслуговують територію, на якій знаходиться місце вчинення злочину, та можливих напрямків руху особи, яка його вчинила, а також інших місць з урахуванням обставин кримінального правопорушення; 2.5) проведення поквартирного чи подвірного обходу для збирання відомостей про

подію, обстеження місцевості в районі вчинення кримінального правопорушення, виявлення загублених, викинутих правопорушником знарядь учиненого діяння, інших предметів, отримання додаткової інформації про подію та осіб, які вчинили кримінальне правопорушення; 2.6) орієнтування особового складу органів та підрозділів поліції на території обслуговування, на якій учинено кримінальне правопорушення, та суміжних територіях, а також (за необхідності) представників громадськості про характер, час, місце і спосіб учинення кримінального правопорушення, кількість осіб, які його вчинили, їх зовнішність, прикмети викраденого та про інші відомості, що мають значення для встановлення правопорушників та їх розшуку; 2.7) використання можливостей баз (банків) даних єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України та інших інформаційних ресурсів, а також засобів масової інформації; 2.8) перевірку осіб за базами (банками) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, та іншими інформаційними ресурсами, передбаченими статтями 26, 27 Закону України «Про Національну поліцію»; 2.9) інші передбачені законодавством заходи та дії, необхідні для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила [6];

3) проведення оперативних нарад за участю слідчих та працівників інших органів, підрозділів поліції з питань виявлення та розслідування кримінальних правопорушень;

4) рапорти-відповіді на доручення та ініціативні рапорти працівників оперативного підрозділу у межах розслідування певного кримінального правопорушення;

5) складання плану слідчих (розшукових) дій;

6) проведення заслуховування стану досудового розслідування кримінальних проваджень, складання відповідних графіків тощо.

Стосовно класифікації взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження на види слід зазначити наступне. Нами проаналізовані думки вчених стосовно цього питання та виокремлені критерії класифікації, зокрема:

1) за терміном дії – епізодична і тривала. Епізодична взаємодія передбачає виконання співробітником оперативного підрозділу доручення про проведення окремих слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій. Початком її є момент отримання доручення і закінчується після його виконання в указаний в дорученні строк. Коли щодо кримінального провадження виникає необхідність спільно вирішити низку питань, взаємодія здійснюється протягом тривалого часу і зазвичай організовується з початку розслідування (наприклад, створення слідчо-оперативної групи для розслідування кримінальних правопорушень, в цьому разі оперативне супроводження забезпечується протягом здійснення кримінального провадження);

2) за умовленістю тим чи іншим фактором – інформаційні, тактичні та організаційні. На переконання В.С. Бородіна, інформаційні фактори визначають

ступінь поінформованості слідчого про обставини вчиненого злочину та його учасників, можливі докази, місця приховування шуканого, поінформованість протидіючих слідчому осіб про наміри слідчого, його недосвідченість тощо. Тактичні фактори включають у себе докази і їх джерела, наявність надійних, ще не використаних каналів орієнтуючої інформації, дані про плани, наміри і дії підозрюваних осіб чи інших учасників розслідування, про їх позицію, можливість обрання відповідних заходів забезпечення. Організаційні фактори – це комплекс сил, засобів, часу, що є у розпорядженні слідчого, та можливостей їх оптимального використання. З їх допомогою він впорядковує організаційну структуру своєї діяльності. На думку науковця, залежно від наявності та оцінки інформаційних і тактичних факторів, що виникли, слідчий може обрати такі види співпраці: 1) оптимальне компонування й послідовне проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; 2) найбільш доцільні напрями взаємодії з працівниками карного розшуку. Створена ним оптимальна система взаємодії є тим ефективним способом, який сприяє подоланню організаційної неупорядкованості ситуацій під час розслідування [7, с. 135–136];

3) за суб'єктом взаємодії – спеціалізовані та неспеціалізовані. До спеціалізованих С.О. Книженко відносить тих суб'єктів, для яких виявлення, розслідування й попередження злочинів є головним завданням (оперативні підрозділи, експертні установи, контрольно-наглядові органи). До неспеціалізованих суб'єктів віднесено державні та недержавні структури, для яких протидія злочинності не є їх головним завданням (підприємства, установи, організації, засоби масової інформації, громадськість) [8, с. 96].

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що найбільш поширеними формами взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження є процесуальні та організаційні (непроцесуальні). Під процесуальними слід розуміти передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України та іншими законодавчими актами форми взаємодії та правової компетенції її суб'єктів. Насамперед це стосується проведення слідчих (розшукових) дій, прийняття процесуальних рішень, обрання заходів забезпечення кримінального провадження тощо.

Організаційною формою взаємодії слід визначати взаємозв'язок слідчого з іншими учасниками кримінального провадження, який регламентований нормами відомчих та підзаконних нормативно-правових актів. Наприклад, створення слідчо-оперативних груп, планування розслідування, виконання доручень слідчого, обговорення стану досудового розслідування, вирішення питань щодо необхідності залучення спеціалістів та фахівців тощо.

Крім цього, варто наголосити, що у чинному законодавстві України, передусім кримінальному процесуальному, немає безпосередньої норми, яка б визначала поняття, форми, види взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження. При цьому слідчому необхідно своєчасно визначити форму організаційно-управлінської структури взаємодії з огляду на конкретну слідчу ситуацію; сформулювати чіткі та конкретні завдання перед всіма суб'єктами взаємодії; узгодити планування, яке повинно визначати характер спільних і узгоджених дій, їх послідовність, зв'язок і строк проведення; правильно розподілити обов'язки відповідно до правової компетенції та функцій суб'єктів взаємодії; налагодити процес постійного обміну інформацією та забезпечити дотримання таємниці досудового розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звирибуль А.К. Работа следователя МВД по выявлению и устранению причин и условий, способствующих совершению преступлений / А.К. Звирибуль, Л.П. Макушненко, В.М. Петренко. Москва : Изд-во ВНИИ МВД СССР, 1972. 56 с.
2. Тюрин Н.С. Формы оперативно-розыскной и следственной деятельности. *Правовые проблем укрепления российской государственности. Ч. 10: Проблемы уголовного процесса в свете нового Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации: сб. статей / под ред. Ю.К. Якимовича.* Томск : Изд-во Том. ун-та, 2002. С. 67–68.
3. Черняк Н.П. Особливості взаємодії слідчих з оперативними підрозділами при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених членами організованих груп та злочинних організацій. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2014. № 4 (46). С. 156–160.
4. Омеляненко А.С. Загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії (огляд нового законодавства). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: збірник наукових праць. Серія «Юриспруденція».* Випуск 4. Одеса : МГУ, 2012. С. 205–210.
5. Багрий М.В. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Вісник Львівського університету. Серія юридична.* 2013. Вип. 57. С. 315–321.
6. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 р. № 575 URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Бородин В.С. Роль ситуационных факторов в организации взаимодействия следователя и оперативных работников. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского.* 2013. № 1. Том 26 (65). С. 135–139.
8. Книженко С.О. Субъекты взаимодействия при расследовании преступлений против правосудия. *Legia si Viata.* 2014. Martie. С. 94–97.